MONITOR

Na Rok Pańſki 1782.

Num: CIV.

Dnia 25 Grudnia

E variis optimum ſumendum eſt.

Mości Panie MONITOR.

DOgadzaiąc guſtowi i ciekawości W. M. Pana, gdy ſię myślą zaſtanawiam nad opacznym wſzyſtkich guſtem, poznaię iż wtak

niby

niby oświeconym wieku, w tak o-
kropnym ſtanie naſzego Narodu,
nayſpoſobnieyſzym ſrzodkiem (do
utrzymania naſzego Imienia, w
cudzych Krajach w pamięci) wſzy-
ſcy pogardzaią, bardziey zbytki
niżeli naukę ſzacuiąc. Ci ſą to
ludzie ktorzy zatopiwſzy ſię w
zbytkach na wykwintne potrawy,
zwykli ſwe wyſilać rozumy, i po-
wieść ſławnego Krasomowcy, za-
chowuią tylko przy ſtole, rożnemi
zaſtawionym potrawami.

Czyliż ten okazuie ſmak w obie-
raniu nauk, ktory zuchwalę po-
wtarza te ſłowa: *a mnie co po tylu
umieiętnościach*, nie przenikaiąc te-
go, że zaſzczyconego urodzeniem
człowieka, nadewſzyſtko ſzpeci nie-
wiadomość, i ieſt przyczyną iego
rozwiozłości. Nie oświecenie al-
bo-

bowiem umyſłu ſprawuie ciemność ſerca, a z ciemności ſerca złe w życiu obcowanie, złe zaś obcowanie, ciągnie za ſobą gnuſność, ktora ieſt zrzodłem wſzyſtkich wyſtępkow. Czyliż kto przeczyć może iż w nieoświeconych wiekach, zachowane były prawidła, i wſtrzymana nieſworność obyczayności.

Cóż mi za pożytek przynieſie Łacina, (mowi drugi) iuż to ięzyk pogrzebany, i niezgadza ſię z teraznieyſzą modą, na coż mi nad nim poł wieku trawić? Pogardzaia inni nauką Filozofii, Wymowy, Matematyki, Hiſtoryi i t. d. naywiękſzą umieiętność pokładaiąc w prąwniczych aryngach.

Lecz moim zdaniem, ci wnayfatalnieyſzym zoſtaią błędzie, ktorzy

rzy umienie Fiiozofii ſamym tylko Duchownym zoſtawuią, nie uważaiąc, że każdy człowiek, powinien mieć zdrową i ſzczerą wiadomość, zaſadzaiącą ſię na pewnych prawidłach, do dochodzenia iaſney każdey rzeczy prawdy. Filozofia ieſt to nauka oświecie i obyczayności, przeto naywybornieyſze ćwiczenie młodzi bez wiadomości Filozofii, ieſt tylko powierzchowne ukſztalcenie, bez zewnętrznego gruntu. Uważaiac tedy iż umienie Filozofii, wielki pożytek przynoſi ludziom w ſpołeczeńſtwie ludzkim, tak wielką pomoc w nabywaniu nauk, uſilnie o nie ſtarać ſię należy.

Gardzą inni umieiętnością Matematyki, ſamym ią tylko zoſtawuiąc Aſtronomom, nie wſpomniawſzy

wſzy na dane iey od wſzyſtkich zalety. Ta ieſt nauką rozumowania, prawidłem myślenia, i kluczem wſzelkich umieietności, bez tey nakoniec niemielibyśmy ſprawiedliwości w pożyciu, proporcyi w budowie, i ta ſama ieſt w pokoiu roſtropnym Miniſtrem a nawoynie dzielnym Hetmanem.

Nie mowię ia aby ona tak wielkie w naſzym Kraiu czyniła pożytki, gdyż ta umieiętność iak ieſt arcy-pożyteczna, tak nie ieſt w guście naſzego Narodu, lecz niewiem dla czego: czyli że nie wyſzła z Rzymu, czyli też dla iey nie wielkiey trudności.

Geografia także z wiadomością dawnych dzieiow wiele przynośi pożytku. Tam ta wyſtawuie na

oczy,

oczy, tak obſzerne dzieło rąk Boſkich, ta uczy dobre i złe poznawać, to ćwiczenie naſze czyni gruntowne, Oyczyźnie pożyteczne, a nam ſamym chwalebne.

Chcący zaś odnieść z nauk pożytek i część naylepſzą na ſię od zyſkać, niech hamuie ſwe myśli, ale bez przymuſu, niech poſkramia byſtrość dowcipu, ale bez przytłumienia, niech powściąga wolność i zbytek w wyrażeniach, ale bez wycięczenia onychże.

Te to ſą ſposoby, ktore wſzyſtkie umyſły kierować powinny, i kto nie ma tych prawideł, wymieniać byſtrości zwyczaiem natury i prawdy niezdoła; żadna myśl bez prawideł nie będzie w miarę, ale albo przesadzać albo nie doſadzać

za-

zacznie, bez tych naypięknieyſza myśl ſtanie ſię Olbrzymem, a choćby i naygłębſzy rozum zapomniał o tych prawidłach, zapewna ſtałby ſię z ſwey wytworności, innym nieznośnym, a ſamemu ſobie nie zrozumiałem.

Możemy więc być przekonani, iż tak piekne przymioty umyſłu, choć ſą z ſiebie chwalebne, podpadaią atoli częſtokroć naganie, kiedy rozſądnym ſmakiem, i wyborem w rzeczach miarkowane nie ſą; wiadomość albowiem dobrego obcowania, ieſt kawałek świetny, lecz ieſt mniey pożytecznym, gdyż iaſność nie w ſwoim czaſie i mieyſcu, ieſt błyſkawica, a nie ſłońce. Tam ieſt żywość myśli, ale ſwą żywością, całe wyrażenie pſuie, ta głęboka ale nie wydatna, ta łatwa i proſta, ale nazbyt podła, ta wyſoka

ka ale zuchwała, ta tęga ale przykra, ta nowa ale wykwintna, i t. d. tych zaś wad, ktore każda myśl za sobą pociąga, uchronić się inaczey nie można, tylko przez czytanie ksiąg.

Mam tedy honor przy dniu dzisieyszym, powinszować W. M. Panu tak dobrego gustu, ktory W. M. Pan masz w odczytywaniu Monitorow, że taki skutek przynosisz Kraiowi, iż każdy zapatruiąc się na W. M. Pana, nie będzie leniwym w odczytywaniu tychże Pism; My także z swey strony, starać się będziemy, aby w czymeśmy w tym Roku zasłużyli na nagane, w przyszłym pochwałę dla siebie z iednali.